

GEOPOLITIKA STRAHA U HRVATSKOJ: PROMJENE GRANIČNIH REŽIMA I TURIZAM U SJENI PANDEMIJE COVID-19

Josip Lučev <https://orcid.org/0000-0002-4393-0334>

Fakultet političkih znanosti
Sveučilište u Zagrebu
E-mail: josip.lucev@fpzg.hr

Marta Zorko <https://orcid.org/0000-0002-8458-7384>

Fakultet političkih znanosti
Sveučilište u Zagrebu
E-mail: marta.zorko@fpzg.hr

<https://doi.org/10.20901/an.20.04>
Izvorni znanstveni rad
Zaprimljeno: 8. 5. 2023.
Prihvaćeno: 12. 7. 2023.

Sažetak Turizam u doba pandemija postaje gotovo nemoguća djelatnost. S jedne strane, pojedinci ne putuju zbog straha, dok s druge strane države koriste mehanizme obrane poput zatvaranja granica i onemogućavanja kretanja. Takvi mehanizmi imaju geografska obilježja i geopolitički utemeljene posljedice pa geografski faktor postaje važan, a geopolitička analiza neizbježna. Zatvaranje granica u pandemiji imalo je dvostruk negativan efekt. Prvi se negativan efekt odnosi na potencijalno kršenje ljudskih prava u vidu ograničavanja prava na kretanje. U razmatranom slučaju, širenje virusa nije zaustavljeno – zaustavljeno je kretanje građana. Drugi negativan efekt odnosi se na potencijalne gubitke u gospodarstvu. U ovom slučaju zatvaranje granica utjecalo je na gospodarstvo na dva načina: prekidanjem transporta i opskrbe te zaustavljanjem turističke djelatnosti. U fokusu ovog istraživanja su mehanizmi obilježavanja prostora sigurnim odnosno nesigurnim i s time povezana geopolitika straha, koji su, uz mehanizme zatvaranja granica, ostavili trag na turizam u Hrvatskoj za vrijeme pandemije COVID-19. Analiza mjera vezanih uz zatvaranje granica te usporedna analiza podataka i noćenja u 2020. i 2021. godini ukazuju na uzorke kretanja za vrijeme pandemije, ali i potencijalne posljedice po turizam uz važnost geografskog faktora. Rad kroz promišljanja o propusnosti granica na primjeru Hrvatske i Slovenije ukazuje na tri isprepletene strategije definiranja pandemijskog prostora – zatvaranje države u obrnutu karantenu, širenje sigurnog prostora i definiranje nesigurnog prostora na koji se primjenjuje klasična karantena.

Ključne riječi geopolitika straha, označavanje prostora, turizam, pandemija, Republika Hrvatska

Uvod: globalizacija, pandemija, granice

Pandemija virusa COVID-19 negativno je djelovala na hrvatski turizam i gospodarstvo. Ta tvrdnja vrijedi i u globalnim okvirima: pandemija je poslužila kao test opterećenja za globalizaciju. Naime, još u prošlom stoljeću postalo je očigledno kako su hvalospjevi globalizaciji koji je povezuju sa sigurnošću i napretkom (Barnett, 2007) zapravo samo zvučne teze daleko od stvarnosti fenomena obilježenog nejednakostima. Istovremeno, najave *kraja geografije* (Virilio, 1993), koje bi virtualnost globalizacije trebala proizvesti, a ogledao bi se u nevažnosti geografskih udaljenosti, teritorija i granica, pokazale su se kao preuranjene i preoptimistične prognoze serijala u nastavcima nekog idealističnog utopijskog romana.

Ne samo da se ratom u Ukrajini teritorij u klasičnim okvirima njegovog poimanja itekako vraća u fokus međunarodnih odnosa, već se granice apostrofiraju kao prva crta obrane i u krizama koje nemaju teritorijalnu komponentu. Privremeno stavljanje šengenskog sustava van snage, jače kontrole i nadzori granica te zatvaranje u nacionalne ljuštore naoko sigurnih prostora u trenucima borbe protiv nevidljivog neprijatelja pokazuju paradoks suvremenog poimanja prostora, kao i raskorak između suvremenih prijetnji i postojećih mehanizama za njihovo rješavanje. Za borbu protiv globalnih izazova koji utječu na lokalizirane mikroentitete koriste se uhodani mehanizmi nacionalne sigurnosti. S jedne strane, za globalne izazove nacionalne granice ne predstavljaju važan faktor. Globalni izazovi ugrožavaju pojedince i različite segmente društva, a ne državni teritorij. Ipak, na prvi znak potencijalne krize obrana je zatvaranje i stroga kontrola nacionalnih granica. Razlog tomu treba tražiti u tome što su mehanizmi zaštite nacionalne sigurnosti poznati, isprobani i funkcionalni u klasičnom sigurnosnom okruženju čak i ako oni za suvremene globalne izazove zbog svojih nacionalnih ograničenja rijetko nude cjelovita rješenja. Kako je granica prva crta obrane državnog teritorija u teoriji nacionalno koncipirane sigurnosti izgledno je da će prvi mehanizam zaštite biti upravo zatvaranje granica.

Koncept upravljanja društvom i nadzor nad kretanjem u nesigurnom i kriznom okruženju nije novost. Michel Foucault se u svojim predavanjima o sigurnosti, teritoriju i stanovništvu bavi usporednim mehanizmima koji su bili na snazi u Europi u doba velikih epidemija gube, kuge i velikih boginja. U razvoju modela sigurnosti za funkcioniranje u epidemijama Foucault (2009: 10) prepoznaje promjene u redoslijedu prioriteta ili kako sam kaže: "Ukratko, problem više nije isključivanje, kao u slučaju gube, niti karantena kao u slučaju kuge, već epidemija [*referira se na velike boginje, op.a.*] i medicinske kampanje u svrhu ovladavanja epidemijom ili endemskim pojavama." Uistinu, iako je riječ o zdravstveno-medicinskim izazovima, svaka od spomenutih epidemija, kao i pandemija COVID-19, specifični su slučajevi u kojima su se različitim mehanizmima provodile mjere u svrhu zaštite opće populacije, ali i na štetu pojedinaca ili pojedinih ljudskih prava određenih skupina. Neka postojeća istraživanja pokazala su i kako je pandemija COVID-19 dodatno produbila društvene razlike (Nassif-Pires et al., 2020; Kumar et al., 2021; Žagar, 2021, 2023), te da je zabilježena veća smrtnost od COVID-a među ranjivom populacijom (OECD, 2022).¹ Iako naše istraživanje nije usmjereno prema posebnim društvenim skupinama, ono će pokazati kako politiziranje granice i njezina otvorenost/zatvorenost

¹ Angela Lehmann (2021) ukazuje na tri nova odnosno pandemijom naglašena uzorka nejednakosti ograničenja kretanja: nejednakost pri čekanju, nejednakost u dostupnosti informacija i nejednakosti u globalnom zdravlju. Iako autorica prepoznaje kako ove nejednakosti nisu nove, smatra da su ih u pandemiji iskusile drugačije, do tada kretanjem privilegirane skupine ljudi, te su pandemijske posljedice vidljive u novim društvenim podjelama.

može utjecati na turizam, u fizičkom smislu prepreka i u psihičkom smislu osjećaja sigurnosti.

Zatvaranje granica u pandemiji COVID-19 imalo je dvostruk negativan efekt. Prvi se odnosi na potencijalno kršenje ljudskih prava u smislu ograničavanja prava na kretanje. Širenje virusa nije zaustavljeno, ali je zaustavljeno kretanje građana. Iako se zatvaranjem granica pokušalo suzbiti širenje pandemije, mjere nisu imale očekivane efekte. Time se otvorio prostor za političku mobilizaciju oko ideje potencijalnih kršenja ljudskih prava. Drugi negativan efekt odnosi se na potencijalne gubitke u gospodarstvu. U ovom slučaju zatvaranje granica utječe na ekonomiju na dva načina, prekidanjem transporta i opskrbe, te zaustavljanjem turističke djelatnosti. U pandemiji se pokazalo kako gospodarski samodostatne države imaju manje izazova s nestašicama i osiguravanjem nužnih potrepština za svoje građane (Brands i Gavin, 2020). Ovaj rad orijentiran je upravo prema drugom efektu – smanjivanju ili zaustavljanju turističke djelatnosti. Svjesni smo kako zatvaranje granica nije jedini uzrok smanjenju turističkih pokazatelja u pandemijsko vrijeme, no smatramo da je jedan od najvažnijih jer fizički onemogućava dolazak turista. Smanjenju turističke djelatnosti doprinosi i osjećaj sigurnosti ili nesigurnosti na određenoj lokaciji za koju okvir nudi geopolitika straha u smislu stvaranja sigurnog ili nesigurnog mjesta koji se može nazvati psihičkom preprekom. Naposljetku, geografska udaljenost u pandemijskom turizmu postaje jedan od najvažnijih faktora pri odabiru destinacija za putovanje. Ove tvrdnje testirat ćemo na primjeru turističkih pokazatelja Republike Hrvatske u pandemijskim okvirima 2020. i 2021. godine.

Mjere kojima se nastoji ograničiti širenje zaraze nude nam ključne uvide u poveznice između geopolitike, teritorija i granica; kao i na posljedice na društvene djelatnosti, u ovom slučaju – turizam. Iz hrvatske perspektive, uske poveznice turizma i gospodarskog rasta demonstrirale su ekonomsku ranjivost na pandemije. Ovaj tekst interpretira učinke pandemije na hrvatski turizam kroz povezivanje geopolitike straha i povećavanje uloge granica. Geopolitika podrazumijeva posebnu konceptualnu ulogu granice (Zorko, 2012, 2018). Granica je fiksirana razdioba prostora između teritorija nad kojim država osigurava vlast. Kroz procese globalizacije i ekonomske integracije granice gube svoje staro i isključivo teritorijalno ukorijenjeno značenje. Povijesni periodi u kojima su međunarodna kretanja bila intenzivirana a njihov nadzor relativiziran razmjerno su česti i imaju svoje pravilnosti. Najbolje su u tom smislu opisane globalizacije na kraju 19. i 20. stoljeća (Keohane i Nye, 2000; Daudin, Morys i O'Rourke, 2010). Ipak, smanjenje uloge udaljenosti i granica kroz globalizaciju je trend kojeg se može preokrenuti. Nakon Prvog svjetskog rata, postignuća globalizacije s kraja 19. stoljeća uvelike su uništena kroz mnogo zatvoreniji međuratni period. Suvremeni svijet prolazi kroz izazove koji u pitanje dovode postignuća posljednjeg vala globalizacije. Iako se na razini jedinstvenog unutarnjeg tržišta Europske unije jamči slobodno kretanje robe, usluga, kapitala i osoba, pa granica postaje samo mogućnost nadzora takvog kretanja, a unutar šengenskog prostora se ukida čak i takav nadzor, ni granice ni teritorijalizacija ne nestaju.

Oslobađanje nadzora na granicama unutar prostora integracije može sugerirati potrebu za još strožim nadzorom granice prema trećim zemljama. S druge strane i agenda koja deteritorijalizira društva kroz smanjenje uloge unutrašnjih granica može biti dovedena u pitanje, pa čak i preokrenuta. Šengenski se prostor našao pod ozbiljnim pritiskom u kontekstu migrantske krize 2015. godine pa su mnoge zemlje članice ponovno uspostavile nadzor na svojim unutrašnjim granicama (Popa, 2016). Iz istih razloga pojačale su se kontrole i na vanjskim granicama šengenskog prostora.

ra. Do ulaska u šengenski sustav, Hrvatska je imala kopnene granice s dvjema članicama šengenskog prostora: Mađarskom i Slovenijom. Obje su 2015. postavile fizičke prepreke na svoje granice prema Hrvatskoj, uključujući i bodljikavu žicu.² Dodatno značenje granici dala je pandemija COVID-19. Države su proglasile veliki broj mjera usmjerenih na smanjivanje osobnog kretanja kako bi pokušale otežati ili spriječiti slobodan tok zaraze. Te su mjere imale i međunarodnu komponentu u sprječavanju prelazanja granice ili u nametanju posebnih uvjeta potrebnih za njihov prelazak.

Ovaj tekst kroz prizmu značenja granice u geopolitici, posebice u kriznim situacijama, analizira posljedice po turizam u Hrvatskoj za vrijeme pandemije COVID-19. Idući dio rada objasnit će osnovne kategorije geopolitike straha, posljedice otvorenosti/zatvorenosti granice na kretanje i ljudska prava, te otvoriti pitanje uloge turizma tijekom COVID-19 pandemije u geopolitičkoj analizi. Treći će dio prezentacijom statističkih podataka pokazati specifičnu ulogu turizma za Hrvatsku. Turizam je presudna stavka u ukupnom gospodarstvu Hrvatske. Izvoz i rast BDP zavise od turizma na razini koja je u Europskoj Uniji bez premca. To ugrađuje ranjivost u hrvatski model rasta, a ona se zorno pokazala tijekom 2020. godine kada su mjere ograničavanja putovanja i neizvjesnost pandemije prouzrokovala značajan pad u turizmu i gospodarskom rastu u Hrvatskoj. Analizom dostupnih podataka i pokazatelja istražiti će se promjene u noćenjima 2020. i 2021. godine i prikazati obrasci posjeta prema državama podrijetla turista. Pritom ćemo istaknuti i posebnu ulogu Slovenije kao države podrijetla turista u Hrvatskoj. Četvrti će dio analizirati mjere ograničenja prelazanja granice u Hrvatskoj i ukazati na isprepletene strategije definiranja sigurnog i nesigurnog prostora, dok će peti i posljednji dio donijeti rekapitulaciju, zaključak i poziv na daljnje istraživanje otvorenih problema.

Pandemijski *rebordering* i geopolitika straha

Uloga straha u geopolitici zahtijeva dodatna istraživanja, ali strah nipošto nije nepoznat kao predmet proučavanja. Proučavanje straha u društvenim znanostima s pojedinca se s vremenom preselilo na nacionalnu razinu (kulture straha, društva straha), pa čak i na globalizirani strah (Pain, 2010). Jean Delumeau (1987) istražio je aspekte utjecaja epidemija na društvo kroz aspekte straha, religioznosti, socijalne segregacije ali i utjecaja na mentalitet kao i društvene institucije i promjene u njima. Interpretacije geopolitike kroz prizmu osjećaja straha pojavile su se u kontekstu hladnoratovskog straha od nuklearnog rata (Leib i Chapman, 2011), operacionalizacije straha od iračkih oružja masovnog uništenja (Sparke, 2007) i velikih prirodnih katastrofa (Hyndman, 2007). Na konceptualnoj i teorijskoj razini, našle su svoje mjesto u raspređanjima o kulturi straha (Furedi, 2007; 2018), teoriji straha u stvaranju prostora rizika (Abu-Orf, 2013) i shvaćanju globalnih sukoba kroz emocionalne kodove (Moisi, 2009), prema kojemu su razvijene, zapadne zemlje određene kao društva

² U narednih su sedam godina te prepreke povećavale, a tek je slovenski premijer Robert Golob najavio uklanjanje prepreka na slovenskoj granici. Ipak, bez obzira na te najave i ulazak Hrvatske u šengenski prostor 1. siječnja 2023., uklonjeni su tek manji dijelovi "žilet-žice". Iako je s uklanjanjem ograde na granici započeto 15. srpnja 2022. godine kako je i bilo najavljeno, u prvih pola godine je uklonjeno tek 9 kilometara žilet-žice i sanirano 6 kilometara panel ograde koje je uništila bura: "kako ističe slovenski MUP, Slovenija je prema Hrvatskoj postavila 135.372 metra panelne drvene ograde i 60.595 metara žilet-žice. Kad je u pitanju panelna ograda, u nešto manje od šest mjeseci uklonjeno je 5,6 posto. Situacija s uklanjanjem žilet-žice je bolja jer je maknuto oko 15 posto. (...) Posebno je to izraženo na području gdje se dodiruju, sada i isprepliću, granice općina Lanišće i Koper, u mjestima Rakitovec i Jelovice" (Prodan, 2023).

straha u opreci s društvima poniženja islamskog svijeta i društvima nade azijskih zemalja u brzom razvoju. Neki od ovih autora vratit će se na pitanje straha u kontekstu pandemije COVID-19. Furedi (2020) je analizirao socijalnu distancu i sigurne prostore. Moisi (2020a) je upozorio na mogućnost pretjerane reakcije na pandemiju kroz izolacionizam koji bi ugrozio slobodno kretanje roba i ljudi. On smatra da je potrebna nova ravnoteža između maksimalnog tržišta i maksimalne države, no ono što smo dobili više nalikuje Drugome hladnom ratu uz korona-potica j zaoštavanju odnosa Kine i SAD-a (Moisi, 2020b).

Tijekom pandemije COVID-19 bili smo izloženi nizu demonstracija ranjivosti zapadnih društava na strah. S jedne strane, značajne je promjene u obrascima ponašanja uveo strah od zaraze u kombinaciji s uvedenim mjerama i preporukama. Maske su uklonile susrete licem u lice, rukovanja su nadomještjena raznovrsnim manje rizičnim pozdravima, druženja u kafićima i restoranima mjesecima su nadomještjena online sastancima, pojavile su se i mjestimične nestašice hrane uzrokovane privatnim gomilanjem. Međunarodna, ali i lokalna putovanja su spriječena, vjenčanja i ostala slavlja odgađani. Sav prostor izvan vlastitog doma je postao nesiguran, što je dovelo do obrnute karantene³ (Furedi, 2020). S druge strane, s vremenom se pojavio i obrnuti tip reakcije. Multipliciran aktivnostima na društvenim medijima, pojavio se niz narativa o namjernom pokretanju pandemije ili daleko manjoj štetnosti COVID-19 nego što je srednjestrujaški mediji prikazuju. Samim time su i mjere u takvim narativima smatrane nepotrebnima ili pretjeranima.⁴

Krajem 2020. godine ti su se narativi s pojavom cjepiva preselili na navodnu štetnost samog cjepiva i na odbijanje cijepjenja. "Plandemija", "antivakseri" i "antimaskeri" (Ullah i dr., 2021; Lewis, 2022; Pertwee i dr., 2022; Birchall i Knight, 2023; Butter i Knight, 2023) postali su dio svakodnevnog vokabulara, a s vremenom su se osim teorija zavjera pojavili i neoliberalni tekstovi sa fokusom na presizanje države nad slobodom pojedinca (Saad-Filho, 2021; Desai, 2022; Duarte, 2022; Boyle i dr., 2023.). Sve mjere su postale potencijalno sumnjive kao ograničenja slobode. Isticalo se da bi ulazak u trgovinu, javnu zgradu ili zrakoplov morao biti moguć bez maske ili cijepjenja. Ipak, ovi su narativi usmjereni prema osobnim slobodama, ljudskim pravima i mogućnosti izbora više nego što su usmjereni prema globalnim i vanjsko-političkim realitetima poput zatvaranja granica. Naglasak je bio na pravu na osobni izbor – nošenja maske, cijepjenja i kretanja na mikrorazinama – ne prepoznajući pritom nužno zatvaranje nacionalnih granica kao dio kršenja spomenutih sloboda. I istraživanja provedena u Hrvatskoj pokazuju kako su antimaskeri svoja uvjerenja većinom temeljili na ekonomskim parametrima i parametrima (ne)povjerenja u institucije (Ančić i Cepić, 2021). Iz perspektiva politike granica koja nas zanima, može se reći da su ona bila unutarnacionalno i lokalno-osobno usmjerena.

Sigurnost od zaraze tijekom pandemije vjerojatno nije bila realističan cilj – bilo iz perspektive donošenja mjera, bilo iz perspektive formuliranja teorija zavjere. Pri-mjerenije je na tragu Franka Knighta (1921) konceptualno razlikovati između rizika

³ U karanteni se ograđuje prostor nesigurnosti – potencijalni izvor zaraze se ne može slobodno kretati, što je analogno samoizolaciji u kontekstu COVID-19. U *lockdownu je obrnuto – ograđen je dom kao prostor sigurnosti, a sve izvan njega je nesigurno*.

⁴ U tom se kontekstu pojavljuje i sintagma vladavine straha koja legitimira politiku pandemijskih mjera: "Zbog straha i u ime imperativa sigurnosti, od pojave koronavirusa ljudi su spremni slijediti sve mjere koje propišu oni koji preuzimaju odgovornost za izvanredno stanje. U tom smjeru, izvanredno se stanje može olako pretvoriti, pogotovo ako dugo traje, u oblik fobokracije, vladavine straha" (Vujić, 2021: 3036).

kao pojave u kojoj možemo izračunati vjerojatnost nekog događaja i neizvjesnosti kao pojave u kojoj je izračun vjerojatnosti nemoguć. U prethodnim paragrafima ustvari smo već naznačili dvije strategije nošenja sa neizvjesnosti. Sama ideja pandemije lako prenosive i smrtonosne bolesti po sebi je uzbunjujuća, a u kombinaciji s realnim statističkim pokazateljima, primjerice smrtnosti (usp. www.ourworldindata.org), postaje zastrašujućom pojavom. Ugroza je nevidljiva i nepredvidiva, a samim time postaje i potencijalno sveprisutna. Istovremena nevidljivost i sveprisutnost negiraju promišljanje kroz koncept prostora, dok su pandemijske mjere itekako prostorno definirane. U tom raskoraku pojavljuje se potreba za definiranjem sigurnog prostora svakog pojedinca. Kako ugroza nema prostorne parametre, sigurni prostori svakog pojedinca definirani su psihološki, personalnim kodom straha. Ugroza dakle predstavlja neizvjesnost, u kontrastu sa računljivim rizikom s kojim se psihološki lakše nosimo.

Prva strategija nošenja s neizvjesnošću pandemije je negiranje da pandemija postoji, inzistiranje na navodnoj bezopasnosti učinaka bolesti ili svodenje neizvjesnosti na rizik kroz projekciju opasnosti na vidljivijeg neprijatelja – vlade, farmaceutsku industriju, cjepivo i medije.⁵ Psihološki je ugroza tako možda i postala lakšom, ali su takva uvjerenja potkopala mjere protiv širenja zaraze i omogućila lakše širenje virusa. Druga strategija je upravo skup svih mjera za ograničenje slobodnog toka zaraze. S jedne se strane to odnosilo na određivanje prepreka slobodnog kretanju kroz pojačavanje uloge granica (viši stupanj kontrole na graničnim prijelazima), ali i umnožavanje granica na novim razinama (ograničenje kretanja izvan mjesta prebivališta⁶). S druge strane, donesen je niz preporuka i pravila koji su utjecali na ponašanje (socijalna distanca⁷, maske, uvođenje uvjeta za korištenje raznovrsnih usluga itd.). Neizvjesnost se nastojala svesti na rizik tako što se svijet dijelio na sigurna i nesigurna područja (ograničavamo ulazak iz nesigurnog i "tuđeg" na sigurno i "naše"), i tako što se slobodno kretanje sužavalo na prostor u kojem se lakše moglo pratiti tok zaraze i u kojem kretanje neotkrivenih zaraženih vektora ipak postaje predvidivije jer se nastoji svesti na manje udaljenosti. "Tekući strah" (Bauman, 2006) kroz obje strategije može dobiti čvršći i predvidiviji ili sigurniji oblik, jer se iz neizvjesnosti svodi na rizik (opasnost je smanjena) ili čak sigurnost (opasnost "ne postoji").

Strategija zatvaranja dovela je do potpuno novih koncepata u promišljanju granica i kretanja u međunarodnom prostoru na koje je važno ukazati, promisliti ih i dodatno pojasniti. Riječ je o prekrajanju granica prema važnosti koje se označava

⁵ Načelno govoreći, teorije zavjere i manjak povjerenja u znanost česti su suputnici epidemija. Tijekom pandemije H1N1 (svinjska gripa) 2009. godine također su se pojavile teme namjernog puštanja virusa i skepsa prema cjepivu (Smallman, 2015), tijekom epidemije ebola 2013-14. godine se na nizu lokacija u Africi pojavilo uvjerenje da ebola ne postoji te da je izmišljena zbog promocije farmaceutskih proizvoda (Shiller, 2019: 23; Smallman, 2015), a tijekom epidemije Zika virusa u Brazilu 2015. godine pojavio se val narativa o štetnosti cjepiva i upletenosti nekoliko međunarodnih organizacija u namjerno organiziranje epidemije (Smallman, 2018).

⁶ U Hrvatskoj je takva mjera uz brojne izuzetke (i propusnice u slučaju izuzetaka) bila na snazi od 23. ožujka 2020. godine (NN35/2020). 19. travnja 2020. ograničeno je putovanje samo između županija. Prostor slobodnog putovanja se dakle proširio. 11. svibnja je načelno ukinuto i to ograničenje. Konačno je ova odluka vraćena na snagu u periodu 23.-29.12.2020. (NN 143/2020, 147/2020).

⁷ Iako je ustvari riječ o fizičkoj distanci dugo se inzistiralo na sintagmi socijalna distanca no s obzirom na razvoj tehnologije fizička udaljenost ne mora podrazumijevati prekid komunikacije i društvenih odnosa. Usp. Aziz (2020).

engleskom riječju *rebordering*. *Rebordering* podrazumijeva niz efekata na klasično značenje granice. Taj se pojam najčešće koristio u pokušaju objašnjavanja promjena realiteta granica uslijed europskog integriranja (Casas-Cortes, Cobarrubias i Pickles, 2013; Marcu, 2015; Eilstrup-Sangiovanni, 2021). Njime se ukazivalo na posljedice koje su europske politike, prvenstveno u vezi sa Šengenskim sporazumom, imale na nacionalne granice država članica. *Rebordering* u tom kontekstu podrazumijeva čvršću vanjsku granicu prema trećim zemljama i ukidanje pograničnih režima (*debordering*) među državama članicama u svrhu slobodnog kretanja ljudi i dobara kao jedne od temeljnih vrijednosti Europske unije. Međutim, već i u ovom slučaju stvarna situacija daleko je od teorijski zamišljene definicije. Postoje države članice EU koje nisu dio šengenskog prostora, kao i europske zemlje koje su potpisnice Šengenskog sporazuma, a nisu članice EU. Već je na ovom primjeru vidljivo kako ekskluzivan europski prostor štićenja ne prati logiku članstva u EU.

Iako postoje autori koji *rebordering* promišljaju i na mikrorazinama (Cassidy, Yuval-Davis i Wemyss, 2018) njihove analize ponajprije su usmjerene prema gradovima. Novina koju donosi proces *reborderinga* za vrijeme pandemije COVID-19 jest dodatno uslojavanje granica na dvjema novim razinama: regionalnoj i osobnoj. Prvo, iako je pojava regionalnih granica i prekograničnog povezivanja uz prekrajanje nacionalnih granica⁸ radi suradnje poznat koncept u europskom *reborderingu*, povezan s idejom Europe regija i prekograničnim projektima, za vrijeme krize COVID-19 regionalni *rebordering* događao se na mikrorazinama. Naime, tjedna karta koja označava sigurna i nesigurna područja s obzirom na COVID-19, koju je objavljivao Europski centar za sprječavanje i kontrolu bolesti (ECDC)⁹, etiketira geografski prostor i regionalizira ga na razini europskih administrativnih regija sukladno Nomenklaturi prostornih jedinica za statistiku (NUTS)¹⁰, potirući distinkciju sigurnost-nesigurnost na nacionalnoj razini u Europi. Primjerice, karta objavljena 24. ožujka 2022. godine Republiku Hrvatsku dijeli na *malo sigurniju* kontinentalnu Hrvatsku (uz izuzetak grada Zagreba) i *nesigurniju* Dalmaciju. Logika mikrorazinskih podjela slijedi potrebe jednostavnijeg uspoređivanja podataka na razini EU koje dijeli države članice na statističke regije. Ovakva je regionalna podjela poslužila i ECDC-u za stvaranje informativnih "semafor karata"¹¹ za predstavljanje sigurnih i nesigurnih predjela unutar Unije.

Drugo, osobna razina *reborderinga* odnosi se na pojedinca i njegovu mogućnost kretanja. I u vrijeme bez krize nemaju svi pojedinci jednake mogućnosti kretanja i putovanja. One su ograničene nizom faktora; na međunarodnom planu najčešće

⁸ U ovom se slučaju ne radi o stvarnom prekrajanju nacionalnih granica u administrativnom smislu nego o umanjanju njihove administrativne vrijednosti zbog prekograničnog povezivanja pograničnih regija u zajedničkim projektima i zadacima (npr. zaštita i gospodarenje zajedničkim slivom rijeke).

⁹ Engl. *European Centre for Disease Prevention and Control*.

¹⁰ Franc. *Nomenclature des unités territoriales statistiques*.

¹¹ Semafor karte kolokvijalni je naziv za označavanje geografskih predjela bojama semafora. Imajući na umu kako zeleno znači "idi" dok crveno svjetlo znači "stop", preslikavanje ove logike na geografske karte izravno utječe i na dinamiku kretanja upućujući na sigurne i nesigurne zone. Boje su "vrlo često mehanizam vizualizacije straha ili opasnosti. U tom se smislu najčešće ističe crvena boja koja u podsvjesnom smislu ukazuje na opasnost i izaziva strah. Postoji čitav niz teorija koje se bave pitanjem boja i izazivanja osjećaja, a crvena navodno zbog toga što je to i boja krvi izaziva najjače reakcije. Uobičajeno je korištenje crvene boje za različita upozorenja, od prometnih znakova do kodova (ne)sigurnosti u uređenim sustavima" (Zorko, 2018: 72).

ovise o viznim režimima, a na unutardržavnoj razini o ekonomskim prilikama, društvenoj pripadnosti, posjedovanju putnih isprava, zabrane kretanja zbog sukoba sa zakonom, itd. Na međunarodnom planu sloboda kretanja građana neke države mjeri se vrijednošću putovnice¹², a na unutarnjem planu ovisi o otvorenosti države i političkom sustavu. Pandemija je pomrsila ovu računicu jer se za putovanje tražilo i tzv. COVID putovnicu, odnosno potvrdu o cijepljenju pojedinca (EU digitalne potvrde). Putne isprave odjednom ništa nisu značile bez dodatne dokumentacije o cijepljenju, dozama i vrsti cjepiva koje je pojedinac primio. Imajući u vidu kako različite zemlje nisu priznavale učinkovitost određenih cjepiva postaje jasno kako se individualna sloboda kretanja mogla koristiti u političke svrhe i za geopolitička natjecanja.

Za ovaj rad posebno je važna prva strategija stvaranje sigurnog i nesigurnog prostora kroz mikrorazinski *rebordering* u strateškoj međugri nacionalnih i nadnacionalnih aktera. U pandemijskom kontekstu, radi se o prostoru koji je samo rizičan i prostoru koji je neizvjestan. Prvenstveno nas zanimaju mjere koje su poslužile takvom kodiranju, a istražiti ćemo ih u četvrtom dijelu rada. U idućem dijelu rada pokazat ćemo specifičnu ulogu turizma za hrvatsko gospodarstvo. Turizam podrazumijeva fizički ulazak osobe u novi prostor, a u kontekstu pandemije se nužno radi o ulasku u prostor koji se pokušava osigurati ograničenjima putovanja. Turizam je sam po sebi ključan, ali nedovoljno istražen geopolitički fenomen, u kojem se isprepliću fizički i identitetski susret (Gillen i Mostafanezhad, 2019). U novom epidemiološkom kontekstu razvila se zanimljiva i specifična dinamika između ekonomskih i zdravstvenih potreba. U Hrvatskoj se mogu prepoznati i konkretni obrasci u opadanju noćenja prema glavnim emitivnim tržištima. U kontekstu pandemijskog ispreplitanja geopolitike straha i turizma važno je naznačiti dvije ključne pozicije. Prva je strah od stranog turista. U ranim fazama razvoja pandemije, napose azijski turisti su bili tretirani kao nositelji zaraze (Mostafanezhad, Cheer i Sin, 2020). Druga je strah od nesigurne lokacije za odmor. Ona je za ovaj tekst važnija, budući da se Hrvatska određuje kao sigurni/nesigurni prostor vlastitim mjerama, mjerama u drugim zemljama i europskim kodiranjem.

Utjecaj pandemije na turizam u Hrvatskoj

Hrvatsko je gospodarstvo izrazito zavisno od turizma. Udio turizma u ukupnom izvozu Hrvatske iznosio je gotovo nevjerojatnih 41,8% u 2019. godini. Usporedbe radi, u Grčkoj je taj udio iznosio 27,2%, u Cipru 22,7%, u Španjolskoj 16,1%, na Malti 11,3%, u Austriji 9,4% a u Italiji 7,5% (Harvard Complexity Atlas, 2021). Prema turističkom intenzitetu (ukupna noćenja po stanovniku), Hrvatska zauzima prvo mjesto u EU 2019. – posljednje godine prije COVID-19 pandemije. U Hrvatskoj je omjer noćenja gostiju i broja stanovnika iznosio vrlo visokih 22,4. Donekle su s Hrvatskom bile usporedive tek dvije značajno manje zemlje – Cipar i Malta (obje na 20,1), a nakon njih dolazi Austrija s 14,4, Grčka s 13,4, Španjolska s 10 i Slovenija sa 7,6 (Eurostat, 2021). I prema omjeru prihoda od turizma i BDP-a Hrvatska je na prvom mjestu među EU članicama 2019. godine s 19,4%. Ponovno su neposredno iza nas teritorijalno manji Cipar (13%) i Malta (12,5%), a tek nakon njih Grčka (9,9%)

¹² Rangiranje putovnica ovisi o mogućnostima mobilnosti građana u posjedu konkretne putovnice. Svake se godine mjeri moć putovnica u kojoj uglavnom prednjače tzv. zapadne demokracije globaliziranog svijeta. Ipak, 2023. godine je najmoćnija putovnica ona Ujedinjenih Arapskih Emirata, dok se Republika Hrvatska nalazi u razredu 7 zajedno s Islandom (v. na: <https://www.passportindex.org>).

i Portugal (8,6%). Moguće je uočiti da nas susjedna Crna Gora prema ovom indikatoru nadilazi s 22,2%, a slijedi i Albanija s 15,3%. Slovenija je na znatno manjih 5,7% (ibid.).

Pandemija COVID-19 i mjere s kojom su se zemlje načelno nosile s njom ozbiljno su ugrozile turističku sezonu 2020. godine. Hrvatsko je gospodarstvo stoga prošlo kroz težak oblik šoka – kontrakciju BDP od 8,4%. Među današnjim članicama EU, to je treća najveća kontrakcija – nakon Španjolske (-10,8) i Italije (-8,9%). Nakon nas slijede Grčka (-8,2%), Francuska (-8,1%), Portugal (-7,6%) i Malta (-7%) (World Bank, 2021). Ukupno je u Hrvatskoj u 2020. godini ostvareno 44,7%, a u 2021. godini 76,9% noćenja iz 2019. godine (DZS, 2022; vlastiti izračun).

Tablica 1. Promjene strukturnih udjela noćenja

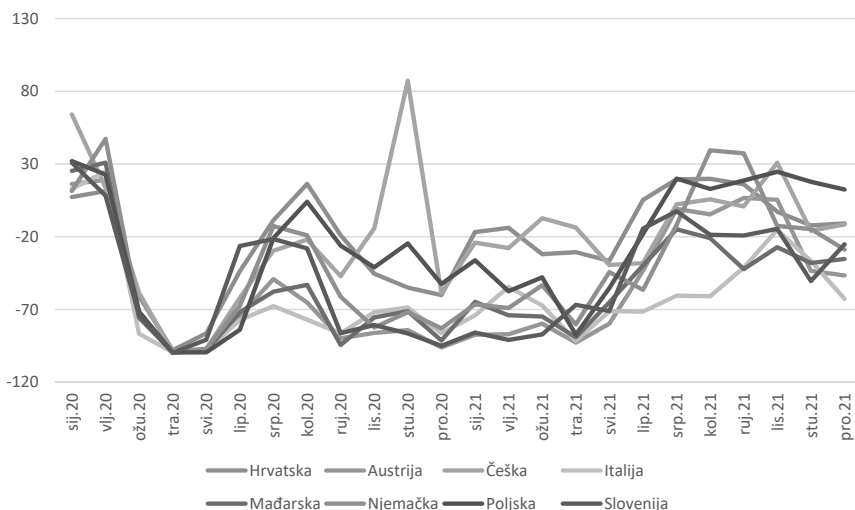
2020.		2020. i 2021.
+	/	Njemačka, Slovenija, Hrvatska, Poljska, Češka
-	Austrija, Slovačka, Švicarska	Mađarska, Italija, UK, Nizozemska, Francuska, BIH, SAD, Švedska, Norveška, Belgija

Izvor: DZS, 2022; vlastiti izračun

U Tablici 1 prikazane su promjene u udjelima u ukupnim noćenjima u svim državama prebivališta turista koji su 2019. godine prelazili udio od 1% (ima ih 18 zajedno s Hrvatskom, uključujući domaće goste). Svi su apsolutni brojevi noćenja smanjeni 2020. u odnosu na 2019., ali se u tablici prikazuju promjene u udjelima u ukupnim noćenjima (odnosno strukturni udjeli). Do ovog prikaza došlo se izračunom prema podacima o noćenjima. Svrha ove usporedbe je istaknuti iz kojih zemalja su dolazili turisti koji su smanjili svoja noćenja s intenzitetom većim od prosjeka (smanjen strukturni udio), a iz kojih su smanjili svoja noćenja u manjoj mjeri (povećan strukturni udio). Zanimljivo je da nema država koje bi povećale udio samo 2020. godine u odnosu na 2019. godinu (kao što je označeno u Tablici 1). One zemlje koje su povećale svoj udio 2020. u odnosu na 2019., imale su povećan udio i 2021. u odnosu na 2019. godinu. Povećanje nije bilo u potpunosti prolazno, već se uistinu radi o promjenama u partnerskoj strukturi hrvatskih međunarodnih ekonomskih odnosa. Najznačajnije takvo povećanje ostvarili su turisti koji su došli iz Njemačke jer su s 22% ukupnih noćenja 2019. godine porasli na 28,8% 2020. godine i 28,4%¹³ 2021. godine. Godina 2020. i 2021. drugi po brojnosti su bili domaći gosti (7,8% 2019., 13,3% 2020., 10,5% 2021.). Treći su bili gosti iz Slovenije (8,2% 2019., 11,6% 2020., 8,7% 2021.), a poraste su ostvarili i Poljska (6,4% 2019., 10,1% 2020. i 9% 2021. – dakle 5. zemlja prebivališta 2019. ali 4. 2020. i 2021. godine) i Češka (5,5% 2019., 7,9% 2020. i 6,8% 2021. godine – 7. zemlja prebivališta 2019. ali 5. 2020.). Taj pregled nam daje grupu zemalja koje su se tijekom pandemije pokazale otpornijima kao emitivna tržišta – Njemačka, Slovenija, Poljska i Češka. Njihov ukupni udio zajedno s turistima iz Hrvatske iznosio je 49,7% 2019. godine, ali je kroz ovu koncentraciju postigao 72,2% 2020. i 63,4% 2021. godine.

¹³ S time su se 2021. godine njemački turisti vratili skoro na isti broj noćenja koji su ostvarili 2019. godine – 19.931.221 u odnosu na 19.944.549 (DZS, 2022). Njihovo strukturno povećanje 2021. godine je rezultat činjenice da je te godine ukupno ostvareno 77% noćenja iz 2019. godine.

Grafikon 1. Noćenja 2020. i 2021. kao promjena u odnosu na 2019. godinu

Izvor: DZS, 2022.

U Tablici 1 je vidljivo koje su države smanjile svoj udio u noćenjima 2020. ali su 2021. imale udio veći nego 2019. godine. To su Austrija (7,8% 2019., 5,1% 2020. i 8,1% 2021. godine), Slovačka (3,09% 2019., 2,4% 2020. i 3,12% 2021. godine) i Švicarska (bez velikih promjena – 1,22% 2019., 1,19% 2020. i 1,26% 2021. godine). Kada bi pridodali i ove tri prošlom zbroju, dobili bi 8 najstabilnijih zemalja prebivališta turista sa 61,8% 2019., čak 80,9% 2020. i 75,8% 2021. godine. Narednih 10 velikih emitivnih tržišta kojima se ni 2020. ni 2021. nije oporavio udio u noćenjima s obzirom na razinu iz 2019. godine prikazano je u donjem desnom polju Tablice 1.¹⁴ Vrijedi zamijetiti da je zbroj noćenja svih emitivnih tržišta osim spomenutih 8 stabilnih zemalja iznosio manje od petine 2020. godine i manje od četvrtine 2021. godine.

Iz podataka u tablici možemo vidjeti da su neposredni susjedi Hrvatske u specifičnim položajima. Slovenija se jedina ubraja u potpuno stabilne, a ujedno i značajne partnere, Mađarska i BiH pod nestabilne, a Crna Gora i Srbija nisu u tablici jer su turisti iz te dvije zemlje ostvarili manje od 1% noćenja (Crna Gora je ostvarila 0,06% noćenja u 2019. godini, 0,05% u 2020. i 0,06% u 2021., a Srbija je ostvarila 0,7% noćenja 2019. a 0,9% 2020. i 2021.).

Grafikon 1 prikazuje osam najznačajnijih emitivnih tržišta prema ostvarenim turističkim noćenjima. Tih je osam država u 2019., 2020. i 2021. uvijek ostvarivalo prvih 7 mjesta prema ostvarenim noćenjima, iako se njihov redoslijed mijenjao. Na grafu su uspoređeni mjeseci u 2020. i 2021. godini s istim mjesecom u 2019. godini za svaku državu. Možemo vidjeti da je turistička aktivnost potpuno prestala u travnju 2020. godine i kako se parcijalno oporavila tijekom sezone te godine. U ovom periodu su zanimljivi porast noćenja u kolovozu za turiste iz Hrvatske i Poljske i naročito značajan pad noćenja za turiste iz Austrije, Mađarske i Italije.

¹⁴ U Mađarskoj to gotovo i nije bio slučaj jer su padovi bili blagi – udio je pao s razine od 3,33% 2019. godine na 2,86% 2020. godine i 3,26% 2021.

Vidljiv je i zamjetan porast noćenja turista iz Češke u studenom 2020. godine, no radi se o mjesecu izvan sezone i relativno malom broju noćenja u kojem su takvi skokovi mogući (radi se o povećanju s 5367 na 10.047 noćenja, u usporedbi s primjerice preko 6 milijuna noćenja u kolovozu 2020. godine za turiste iz Njemačke). Noćenja čeških i hrvatskih turista ostaju razmjerno manje smanjena početkom 2021. godine u odnosu na sve ostale partnere, a od svibnja 2021. počinje ponovni porast aktivnosti. Tijekom sezone 2021. godine apsolutno veće brojke noćenja u odnosu na 2019. ostvaruju turisti iz Njemačke (39,5% više u kolovozu, a 37,4% više u rujnu 2021.). Noćenja iz Poljske također su bila viša – za 20% u srpnju, za 12,9% u kolovozu, a 18,7% u rujnu 2021. godine. I noćenja domaćih turista su bila viša (uz napomenu da samo domaći turisti višu razinu imaju i u lipnju) – za 19,5% u srpnju, 19,8% u kolovozu, a 16,1% u rujnu 2021. u odnosu na 2019. godinu. Češka je imala blago višu razinu noćenja u ta tri mjeseca u odnosu na 2019., a Austrija je višu razinu postigla tek u rujnu. Slovenija u srpnju ostvaruje gotovo istu vrijednost kao u srpnju 2019. (pad od 2,4%), ali su u kolovozu noćenja niža za 18,6% a u rujnu za 19,1% u odnosu na 2019. godinu. Rezultati Mađarske su još niži i predstavljaju pad od 14,1% u srpnju, 21% u kolovozu a 42,2% u rujnu. Također se iz grafa može iščitati i sporost oporavka noćenja turista iz Italije – posrijedi je pad od 60,5% u srpnju 2021. i 60,9% u kolovozu 2021. u odnosu na kolovoz 2019. godine.¹⁵

Usporedba dinamike noćenja i dolazaka također ukazuje na činjenicu kako je Slovenija specifičan turistički partner Hrvatske. Uspoređujući Sloveniju s ostalih sedam emitivnih tržišta, možemo vidjeti kako su slovenski turisti i prije pandemije ostvarivali zamjetno duge periode u zemlji. U srpnju 2019. su u usporedbi sa slovenskim prosjekom noćenja po dolasku (7,3) nešto bolji rezultat ostvarili njemački (8 noćenja) i češki (7,6) turisti. U kolovozu 2019. godine prosjek je bio 7,2 – od velikih emitivnih tržišta viši su prosjek ostvarili samo njemački turisti sa 7,9 prosječnih noćenja po dolasku. U turističkim mjesecima tijekom pandemije je slovenski prosjek najbrže porastao (7,7 noćenja u kolovozu 2020¹⁶ i 8,4 u kolovozu 2021). To je bilo značajno povećanje od čak 1,2 noćenja s kojim je Slovenija zauzela prvo mjesto među većim emitivnim tržištima (pogotovo u usporedbi s njemačkim prosjekom od 7,7 koji je na drugom mjestu)¹⁷ (DZS, 2022). Grafikon 2 prikazuje samo Sloveniju kao zemlju prebivališta dolazećih turista.

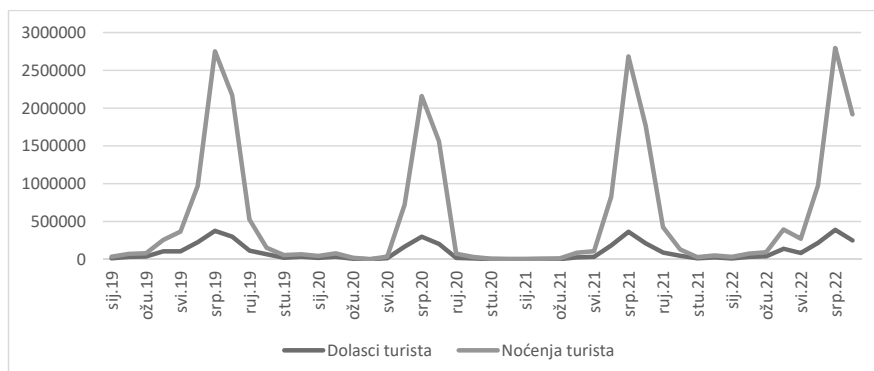
Grafikon 2 ukazuje na iznimno snažnu sezonalnost hrvatskog turizma, što je i logično s obzirom na usmjerenost na morski turizam u ljetnim mjesecima. Vidi se i da su dolasci slovenskih turista 2020. godine prošli kroz znatno manji pad u odnosu na noćenja prema 2019. godini. To je zaključak koji proizlazi i iz već prikazanog porasta prosjeka noćenja po dolasku. Srpanska noćenja su se uvelike oporavila 2021. a u potpunosti 2022. godine. Noćenja u kolovozu su znatno niža 2020. i 2021. u odnosu na 2019., ali se broj noćenja 2022. godine vratio na staru razinu. Slovenski

¹⁵ Do srpnja 2022. godine su se noćenja turista iz Mađarske podigla gotovo na razinu iz 2019., ali su turisti iz Italije ostvarili 23% manje noćenja u odnosu na srpanj 2019. godine (DZS, 2022).

¹⁶ U srpnju 2020. su se brojke vezane uz veća emitivna tržišta načelno smanjile – s iznimkom Slovenije koja ostaje na identičnih 7,3, Italije, koja je porasla s 5 na 5,4, i Mađarske koja je porasla s 5,5 na 5,7. U srpnju 2021. su u usporedbi sa srpnjem 2019. svi su veći partneri osim Slovenije ostali na istom ili manjem prosjeku. Slovenija je pak porasla na 7,4 prosječna noćenja.

¹⁷ 2022. godina navedena je samo zbog konteksta – u srpnju 2022. sve su se brojke smanjile u odnosu na srpanj 2019. i prosjek noćenja po dolasku – ali Slovenija pada najmanje, samo na 7,2 noćenja. U kolovozu 2022. je njemački prosjek ponovno porastao na 8,2 a slovenski pao na 7,7 pa je Slovenija ponovno na drugom mjestu po prosječnoj dužini ostanaka.

Grafikon 2. Noćenja i dolasci slovenskih turista

Izvor: DZS, 2022.

turisti su dakle važni za hrvatsko gospodarstvo. Kako je na njih utjecala geopolitika *reborderinga* u kontekstu pandemije?

Isprepletene strategije i teške boje: kodiranje (ne)sigurnog prostora i slovenski turisti u Hrvatskoj

U ovom dijelu ćemo istražiti stvaranje dojma i percepcije hrvatskog prostora sigurnosti iz perspektive slovenskog turizma kroz tri ključne odrednice: mjere koje su utjecale na prelaznja granice u Hrvatskoj, mjere koje su u Sloveniji utjecale na slobodan povratak slovenskih turista iz Hrvatske i europsko kodiranje rizičnog prostora. Tablica 2 prikazuje ključne mjere koje su ograničile slobodno prelazanje granice u Republici Hrvatskoj u upravljanju pandemijom COVID-19.

Iz navedenih mjera proizlaze određene strategije koje su se ispreplitale i izmjenjivale. Prva strategija je ograničenje prelaznja granice (19. 3. 2020.). Sukladno kategorijama objašnjenima u drugom dijelu rada, u toj strategiji vidimo pokušaj prelaska iz prostora neizvjesnosti u prostor rizika. Radi se o zatvaranju u državne granice kako bi se lakše moglo ovladati zarazom u zatvorenijem, užem i poznatom prostoru. Iako je učinak strategije upitan, granica kroz njome vraća svoju ulogu prepreke. Posrijedi je svojevrstan pokušaj obrnute karantene na nacionalnoj razini. Druga strategija je definiranje izuzetog, sigurnog prostora (13. 5., 29. 5., 30. 6., 30. 11. 2020.) na koji se ograničenje prelaska ne primjenjuje ili ga je lako zaobići – obrnuta karantena se tako širi na sve veći sigurni prostor. Treća strategija je uobičajena karantena – odnosno definiranje nesigurnog prostora s posebnim uvjetima ulaska (26. 6. i 30. 11. 2020., 31. 3. 2021.). Kroz te tri isprepletene strateške faze vidimo napredak u suzbijanju neizvjesnosti. Prvo je sigurni prostor sveden na Hrvatsku. Zatim je siguran prostor proširen. Konačno je definiran nesiguran prostor nasuprot sigurnom prostoru. Tendencijski se nakon nastupanja neizvjesnosti tako povećava prostor obuhvaćen pukim rizikom, odnosno siguran prostor.

U sve fluidnijem kodiranju sigurnog i nesigurnog prostora s vremenom je važnu ulogu preuzeo i europski kod. Jasnu distinkciju sigurnog i nesigurnog prostora nastojala je posredovati već spomenuta semafor karta koju je svakog tjedna objavljiva-

Tablica 2. Mjere koje su utjecale na prelaženje granica RH

Datum	Odluka Stožera civilne zaštite RH
19. 3. 2020.	Spriječen prelazak granice osim za povratke u matične zemlje i posebne iznimke poput zdravstvenih radnika, diplomata i prijevoznika robe
13. 5. 2020.	Omogućeno kretanje državljanima Hrvatske uz pridržavanje preporuka, kao i ulazak u RH za kategorije poput državljana članica EU uz postojeće poslovne razloge ili gospodarskog interesa
29. 5. 2020.	Zabrana se ne primjenjuje na državljane Češke, Mađarske, Austrije, Estonije, Latvije, Litve, Poljske, Slovenije, Njemačke i Slovačke
26. 6. 2020.	Ulazak omogućen uz 14 dana samoizolacije za državljane BIH, Kosova, Srbije i Sjeverne Makedonije
30. 6. 2020.	Zabrana se ne primjenjuje na državljane i osobe s dugotrajnim prebivalištem na području EU i/ili šengenskog prostora, iznimke za sve treće zemlje sada uključuju i turističke razloge
30. 11. 2020.	Iznimka koja se odnosi na EU i šengenski prostor se primjenjuje samo na zemlje sa zelene liste ECDC-a. Uvodi se i iznimka za zemlje poput Japana, Kine, Koreje i Australije. Za članice EU-a i šengenskog prostora koje nisu na zelenoj listi na snazi je obaveza PCR testiranja, uz niz iznimaka od tog pravila. Putnici iz ostalih država moraju pripadati nekoj od kategorija za koje je ulazak dopušten, ali one uključuju i vrlo široku kategoriju gospodarskog interesa.
13. 1. 2021.	Iznimka od zabrane ulaska i od testiranja za one koji pružaju humanitarnu pomoć nakon potresa u Petrinji
31. 3. 2021.	Osim PCR testa omogućuje se i cjepivo kao uvjet ulaska iz članica EU/šengenskog prostora koje nisu na zelenoj listi. Prva uredba koja spominje i poseban popis HZJZ, ¹⁸ gdje se imenuju zemlje s naročito problematičnom epidemiološkom situacijom. Za njih je obavezan PCR test i samoizolacija.
30. 6. 2021.	Priznaju se digitalne potvrde EU, nadomještaju kriterij zelene liste.
30. 4. 2022.	Istekla je posljednja Odluka o privremenoj zabrani i ograničavanju prelaska preko graničnih prijelaza Republike Hrvatske.

Izvor podataka: NN 32/2020; 56/2020; 64/2020; 73/2020; 74/2020; 132/2020; 3/2021; 32/2021; 73/2021.

vao ECDC (a u mjerama u Tablici 2, ECDC se spominje od kraja studenog 2020.). Od 13. listopada 2020. do 1. veljače 2022. regije se kodiraju u četiri boje koje sugeriraju opadajući stupanj opasnosti od zaraze (zeleno, narančasto, crveno, tamno crveno), a osnovna metodologija počiva na notifikacijama zaraze COVID-19 i omjeru

¹⁸ Na tom su se popisu nalazile države i regije za koje je obavezan PCR test ili karantena. Tako su dugoročno na popisu za PCR i obaveznu samoizolaciju Republika Južna Afrika i Zanzibar (Tanzanija), Brazil 30. 9. 2021 pada u kategoriju samo obaveznog PCR-a, Indija je 28. 4. u kategoriji PCR + samoizolacija, ali 26. 7. pada u blažu kategoriju, a 30. 9. se uklanja s popisa, dok su UK, Cipar i Rusija na popisu u blažoj kategoriji (samo PCR) između od 26. 7., a 30. 9. se uklanjaju s popisa.

pozitivnih testova u posljednjih 14 dana.¹⁹ Sigurnost teritorija Hrvatske prvih se tjedana podijelila na razini dvije regije: Panonske i Jadranske Hrvatske, a od osmog tjedna 2021. godine agregira se na razini četiri jedinice: Panonska Hrvatska, Jadranska Hrvatska, Grad Zagreb, Sjeverna Hrvatska. Ta je promjena u skladu s reformom NUTS 2 regija Hrvatske provedenom 2021. godine. Sve zabilježene hrvatske regije su crvene ili tamno crvene od početka kodiranja do 21. tjedna (svibanj) 2021. kada je Jadranska Hrvatska prvi put određena kao narančasta. Situacija se postupno popravlja, pa se dva tjedna nakon toga po prvi put pojavljuje i zelena regija (Panonska Hrvatska). Od 23. do 34. tjedna (početka lipnja do kraja kolovoza 2021.) su sve regije zelene ili narančaste. Situacija se rapidno pogoršava pa su od sredine rujna 2021. do travnja 2022. sve regije crvene ili tamno crvene. Od tada su zbog premale primjene testova regije često obojene tamno sivom (što znači da nema podataka), a narančasta boja će se uočiti nakratko tek krajem svibnja (ECDC, 2022).

Slovenija je također stvarala vlastiti registar nesigurnog prostora, a s vremenom je taj registar uvelike odražavao i onaj ECDC-a. No, položaj Hrvatske u kodiranju sigurnog i nesigurnog prostora samo je u manjoj mjeri mogao utjecati na turizam. Primjerice, u srpnju 2020. donesena je odluka o tome da Hrvatska sa zelenog popisa pada na žuti, no nije bilo promjene za slovenske državljane koji se vraćaju s ljetovanja iz Hrvatske. To znači da se opasnost sugerirala, ali se povratak nije otežavao (Al Jazeera, 2020). Od 21. kolovoza 2020. Hrvatska se nalazi na crvenom popisu (gov. si, 2020). Iduće sezone registar uvelike odgovara ECDC-ovom, a od srpnja 2021. je ključan uvjet PCR test. Boje na ECDC karti ili na popisu slovenske vlade više nisu relevantne jer je PCR test jedina alternativa 10-dnevnoj karanteni čak i pri povratku iz zemlje sa zelenog popisa.²⁰ Time je definiciju sigurnog i nesigurnog prostora na razini Europske unije zamijenilo zajedničko pravilo, a fluidna atmosfera stvaranja sigurnih i nesigurnih COVID-19 prostora, kao i geopolitička natjecanja, ostaju u sferi globalnih međunarodnih odnosa.

Geopolitikom straha uvjetovano etiketiranje prostora kao sigurnog ili nesigurnog prati proces njegovog obilježavanja i osiguravanja. Granice u tom kontekstu dobivaju dodatno značenje – one su filter koji tako definiran prostor čuvaju u fizičkom i u psihičkom smislu. U kriznim situacijama povratak klasičnom poimanju definicije granice – kao čvrste linije državne suverenosti – dobiva nov smisao. Granice u kriznim situacijama, posebice u slučaju pandemije COVID-a fizički su jamci psihički sigurnih prostora, a samim time utječu na umnožavanje osjećaja sigurnosti. Obrnuto od očekivanog, kako će striktni granični režimi otežati turističke djelatnosti, pokazalo se kako striktni režimi, kontrolirani zajednički kod i pravila zapravo mogu pozitivno utjecati na osjećaj sigurnosti na određenim lokacijama. Zajednički europski prostor i pravila doprinijeli su stvaranju zajedničkog europskog koda i povećali prijemčivost turističkih destinacija u zajednički dijeljenom sigurnom prostoru. Naravno, na ovaj ciklički proces utjecaj imaju i geografski faktor (blizina), geografska percepcija (poznatost), te geopolitička imaginacija (percepcija sigurnosti).

¹⁹ U veljači 2022. se metodologija mijenja i uvažava i stope primjene cjepiva.

²⁰ Hrvatska je ključno turističko odredište iz slovenske perspektive. Ovaj tekst se ne može usmjeriti na izniman interes slovenske javnosti i medijsko praćenje slobode prelazanja granice s Hrvatskom tijekom te dvije sezone. Ipak, vrijedi upozoriti na događaj nešto višeg profila povezan s granicom. Ministar unutrašnjih poslova Slovenije, Aleš Hojs je u veljači 2021. pokušao preći granicu bez službenih dokumenata i bez negativnog COVID-19 testa. Hrvatska granična policija mu je ponudila ulazak uz obaveznu karantenu ili povratak u Sloveniju, pri čemu je ministar odabrao povratak. Ministar Hojs je tada tvrdio da se ne radi o aferi, već da je provjeravao dosljednost graničnog nadzora (Delo, 2021; Jutarnji, 2021).

Zaključak: globalizacija, država, granice

Pandemija COVID-19, neočekivana, neplanirana i nepredviđena strateškim dokumentima ukazala je na čitav niz slabosti postojećih sustava kao i međunarodne povezanosti u smislu globalizacijskih procesa. Prva naznaka krize vodila je prema zatvaranju i nepovjerenju. Ponajprije zatvaranju granica, zatim i osobnom zatvaranju u vrijeme *lockdowna* te nepovjerenju prema drugima, potencijalnim nositeljima zaraze, nakon čega se razvija i nepovjerenje prema sustavu, odnosno mjerama koje taj sustav nameće. Ključno je pitanje kako je u takvim okolnostima turizam kao djelatnost uopće moguć, kako je na kretanje u turističke svrhe utjecalo zatvaranje granica, i posljedično na dodatne ekonomske gubitke prema tercijarnim djelatnostima orijentiranih država?

Prepreke turizmu u pandemiji mogu se podijeliti na fizičke u smislu zatvaranja granica i tehničkih ograničenja kretanja te na one psihičke u smislu etiketiranja prostora kao nesigurnog odnosno sigurnog. U oba slučaja moguće su i geopolitičke igre s pozicija moći koje dodatno negativno utječu na mogućnost kretanja, a posljedično i na turizam. Jedan od primjera igara kod fizičkih prepreka je selektivno zatvaranje granica. Ono podrazumijeva zatvaranje granica samo u određenom vremenskom periodu ili samo prema određenim zemljama u susjedstvu (prema ključu razlikovanja između prijateljskih i neprijateljskih država). U slučaju Hrvatske primjer na lokalnoj razini bilo je otvaranje županijskih granica nakon potresa u Sisku i Petrinji. Druga fizička prepreka odnosi se na osobnu nemogućnost prelaska granice u smislu neposjedovanja potrebne zdravstvene dokumentacije. Bilo bi važno u budućnosti istražiti kako ovakvo ograničenje utječe na osobe u nepovlaštenom položaju, manjine, osobe s dodatnim zdravstvenim izazovima i najranjivije društvene skupine. Svakako bi bilo važno vidjeti u kojoj su mjeri ove društvene skupine dodatno marginalizirane fizičkim preprekama, odnosno smanjivanjem prava na kretanje.

Pri psihičkim preprekama kretanja još je jednostavnije nastupati s pozicije moći, etiketiranjem područja kao nesigurnih, njihovom vizualizacijom putem karata, statističkim evidencijama ili čak poigravanjem s geografskim pojmovima (npr. Kineski virus, Vuhanski virus, Južnoafrički soj virusa, itd.). Geografija i turizam međusobno su neraskidivi pa pokušaji psihičkog geoinžinjerinška percepcije sigurnosti lokacija u kriznim situacijama mogu voditi turističkim gubicima. I bez spomenutih geopolitičkih igara, pandemija je značajno naškodila određenim turističkim destinacijama, bilo zbog striktnih mjera samih zemalja ili zbog percepcije zemalja kao kriznih žarišta. Ipak, i za vrijeme pandemije neke su turističke destinacije pokazale otpornost, prilagodljivost sadržaja mjerama i brz put oporavka turističke djelatnosti. Jedan od primjera je i Hrvatska pa se postavilo pitanje koji su faktori utjecali na trendove u hrvatskom turizmu u pandemijskom razdoblju.

Uklanjanje fizičkih prepreka za dolazak turista u vidu otvaranja granica bilo je preduvjet za stvaranje percepcije o Hrvatskoj kao sigurnom prostoru. Stvaranje sigurnog i nesigurnog prostora prikazano je kroz mjere povezane s ograničavanjem prelaženja granice, ali i stvaranje sigurnih i nesigurnih zona unutar europskog prostora. Iako su korištene semafor karte koje bojama mogu potaknuti osjećaj straha, već samo praćenje situacije na višoj razini ulijeva dozu sigurnosti, stabilnosti i kontrole u kriznoj situaciji poput pandemije. Dioba zajedničkog prostora, vrijednosti ali i dodatnih putnih isprava učinilo je područje EU kontroliranim, odnosno uređenim od ostatka svijeta, te samim time i privlačnijim za turističke dolaskе među članicama nego prema trećim zemljama. Dodatno, obustavom i ograničenjima zračnog

prometa geografska udaljenost, točnije blizina turističkih destinacija, postajala je sve važnijim faktorom kod fizičkih i kod psihičkih ograničenja kretanja.

Pandemija je privremeno preokrojila prostor, promijenila praktičnu ulogu granica i presudno utjecala na gospodarske aktivnosti. Važno je naglasiti kako je privremeno preokrojanje prostora za vrijeme pandemije ostavilo trag i na definiciju *reborderinga* koji dobiva dvije nove dimenzije – mikroregionalnu i lokalno-osobnu.

U ovom smo tekstu prirodni eksperiment, pandemiju COVID-19, upotrijebili za interpretaciju stvaranja sigurnog i nesigurnog prostora kroz upravljanje nezvjesnostima i rizikom, posebice u turizmu. Konceptualno smo povezali pitanja geopolitike straha, granica, pandemije i turizma. Analiza podataka dvije pandemijske turističke sezone u Republici Hrvatskoj ukazuje na pravilnosti u trendovima. Argumentirali smo da se u obje pandemijske sezone svoje udjele u noćenjima povećale samo Njemačka, Slovenija, Češka i Poljska – inače tradicionalna emitivna tržišta, većinski percipirane prijateljske zemlje i djelatnici istog europskog sigurnog i kontroliranog prostora. Uspoređujući pokazatelje ostvarenih turističkih noćenja utvrdili smo da Slovenija zauzima specifičnu poziciju među susjednim zemljama. Geografska blizina Slovenije samo je jedno od objašnjenja, uz već spomenuto kreiranje europskog sigurnog i kontroliranog prostora kao i tradicionalnu orijentiranost prema Hrvatskoj kao turističkoj destinaciji ali i zbog vlasništva turističkih objekata i nekretnina. Fokus rada stoga je bio posebno usmjeren prema odnosima Hrvatske i Slovenije kroz tri aspekta utjecaja na prelaženje granica (hrvatske mjere, slovenske mjere i europsko kodiranje prostora). Tri u teorijskom dijelu opisane i u praktičnom smislu isprepletene strategije definiranja pandemijskog prostora – zatvaranje države u obrnutu karantenu, širenje sigurnog prostora i definiranje nesigurnog prostora na kojeg se primjenjuje klasična karantena – potvrđene su i u ovom konkretnom slučaju.

U tekstu je istražena uloga kodiranja prostora u kriznom kontekstu pandemije i gospodarskog utjecaja geopolitike granica na Hrvatsku s obzirom na turizam. Perspektiva za buduća istraživanja koja se time otvara je značajna. Gospodarski procesi poput turističkih putovanja ujedno su fluidni jer podrazumijevaju slobodu putovanja i upućeni na fiksirani prostor (polazište/odredište). U tom je kontekstu važna činjenica da desetljećima živimo u eri globalizacije koja se predstavlja kao era neomeđane fluidnosti, a u sklopu regionalnih političkih eksperimenata poput EU inzistira se na redefiniranju granica iz doba nacionalnih država. Ipak, vrijednosti slobodnog kretanja u kriznim su situacijama poput pandemije na posebnoj kušnji. Ovaj rad je nastojao pokazati da su države u takvim situacijama i dalje aktivne u kodiranju i ponovnom fiksiranju prostora. Svijet potencijalno ulazi u fazu ispreplitanja kriza i ratova. To čini potrebnim i buduća istraživanja sposobnosti država za kodiranje prostora s obzirom na procese globalizacije i izazove koje ona donosi.

Literatura

- Abu-Orf, H. (2013). Fear of difference: "Space of risk" and anxiety in violent settings. *Planning Theory*, 12(2), 158–176. <https://doi.org/10.1177/1473095212443355>
- Al Jazeera. (2020). *Slovenija od subote pooštrava mjere prelaska granice iz Hrvatske*. 2. srpnja. <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2020/7/2/slovenija-od-subote-poostrava-mjere-prelaska-granice-iz-hrvatske>
- Aziz, S. (2020). Why 'physical distancing' is better than 'social distancing'. *Al Jazeera*, 30. ožujka. <https://www.aljazeera.com/news/2020/3/30/why-physical-distancing-is-better-than-social-distancing>
- Ančić, B., i Cepić, D. (2021). Tko su antimaskeri u Hrvatskoj? Prilog istraživanju antimaskerske reakcije tijekom pandemije bolesti COVID-19 u Hrvatskoj. *Sociologija i prostor*, 59(219), 187–218. <https://doi.org/10.5673/sip.59.0.7>
- Barnett, T. P. M. (2007). Nova karta Pentagona. U: G. O Tuathail, S. Dalby i P. Routledge (ur.), *Uvod u Geopolitiku*. Zagreb: Politička kultura.
- Bauman, Z. (2006). *Liquid fear*. Cambridge: Polity Press.
- Birchall, C., i Knight, P. (ur.) (2023). *Conspiracy Theories in the Time of COVID 19*. Abingdon: Routledge.
- Boyle, M., Hickson, J., i Ujhelyi Gomez, K. (2023). *COVID-19 and the Case Against Neoliberalism: The United Kingdom's Political Pandemic*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Brands, H., i Gavin, F. J. (ur.) (2020). *COVID-19 and World Order*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Butter, M., i Knight, P. (ur.) (2023). *COVID Conspiracy Theories in Global Perspective*. Abingdon: Routledge.
- Casas-Cortes M., Cobarrubias S., i Pickles J. (2013). Re-bordering the neighbourhood: Europe's emerging geographies of non-accession integration. *European Urban and Regional Studies*. 20(1), 37–58. <https://doi.org/10.1177/096977641143484>
- Cassidy, K., Yuval-Davis, N., i Wemyss, G. (2018). Debordering and everyday (re) bordering in and of Dover: Post-borderland borderscapes. *Political Geography*, 66, 171–179. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2017.04.005>
- Daudin, G., Morys, M., i O'Rourke, K. H. (2010). Globalization, 1870–1914. U: S. Broadberry i K. O'Rourke (ur.), *The Cambridge Economic History of Modern Europe*, (str. 5–29). Cambridge: Cambridge University Press.
- Delumeau, J. (1987). *Strah na Zapadu (od XIV do XVIII veka): opsednuti grad*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.
- DZS. (2022). *Turizam*. <https://www.dzs.hr/hrv/dbhomepages/turizam/turizam.htm>
- Delo. (2021). *Hojs in njegova mama nista imela testa, zato sta se na hrvaški meji obrnila*. 10. veljače. <https://www.delo.si/razno/hojs-in-njegova-mama-nista-ime-la-testa-zato-sta-se-na-hrvaski-meji-obrnila/>
- Desai, R. (ur.) (2022). *Capitalism, Coronavirus and War: A Geopolitical Economy*. Abingdon: Routledge.
- Duarte, A. (2022). *Pandemic and Crisis of Democracy: Biopolitics, Neoliberalism, and Necropolitics in Bolsonaro's Brazil*. Abingdon: Routledge.

- Jutarnji. (2021). *Jansin ministar policije pokušao s majkom ući u RH, naši graničari ga blokirali: 'Htjeli smo platiti režije'*. 10. veljače. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/jansin-ministar-policije-pokusao-s-majkom-uci-u-rh-nasi-granicari-ga-blokirali-htjeli-smo-platiti-rezije-15049568>
- ECDC. (2022). *Maps in support of the Council Recommendation on a coordinated approach to travel measures in the EU*. <https://www.ecdc.europa.eu/en/covid-19/situation-updates/weekly-maps-coordinated-restriction-free-movement>
- Eilstrup-Sangiovanni, M. (2021). Re-bordering Europe? Collective action barriers to 'Fortress Europe'. *Journal of European Public Policy*, 28(3), 447-467.
- Europski parlament. (2022). *European parliament*. www.europarl.europa.eu
- Eurostat. (2021). *Database*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>
- Foucault, M. (2009). *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France 1977-78*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Furedi, F. (2007). The only thing we have to fear is the 'culture of fear' itself. *American Journal of Sociology*, 32(2), 231-234.
- Furedi, F. (2018). *How Fear Works: Culture of Fear in the Twenty-first Century*. London: Bloomsbury Publishing.
- Furedi, F. (2020). Social Distancing, Safe Spaces and the Demand for Quarantine. *Society*, 57, 392-397. <https://doi.org/10.1007/s12115-020-00500-8>
- Gillen, J., i Mostafanezhad, M. (2019). Geopolitical encounters of tourism: A conceptual approach. *Annals of Tourism Research*, 75(C), 70-78. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2018.12.015>
- Gov.si. (2020). *Hrvatska od jutri uvrščena na rdeči seznam*. 20. kolovoza. <https://www.gov.si/novice/2020-08-20-hrvaska-od-jutri-uvrsцена-na-rdeci-seznam/>
- Harvard Complexity Atlas. (2021). *What did Croatia export in 2019?*. <https://atlas.cid.harvard.edu/explore?country=100&product=undefined&year=2019&productClass=HS&target=Product&partner=undefined&startYear=undefined>
- Hyndman, J. (2007). Forum: The Securitization of Fear in Post-Tsunami Sri Lanka. *Annals of the Association of American Geographers*, 97(2), 361-372.
- Keohane, R. O., i Nye, J. S. (2000). Globalization: What's New? What's Not?(And So What?). *Foreign Policy*, 118, 104-119. <https://doi.org/10.2307/1149673>
- Knight, F. H. (1921). *Risk, Uncertainty and Profit*. <https://www.econlib.org/library/Knight/knRUP.html>
- Kumar, B. N., Hargreaves, S., Agyemang, C., James, R. A., Blanchet, K., i Gruer, L. (2021). Reducing the impact of the coronavirus on disadvantaged migrants and ethnic minorities. *European Journal of Public Health*, 31, iv9-iv13. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckab151>
- Lehmann, A. (2021). Closed borders: The unequal waiting game. Lowy Institute, <https://www.lowyinstitute.org/the-interpretor/closed-borders-unequal-waiting-game>
- Leib, J., i Chapman, T. (2011). Jim Crow, civil defense, and the hydrogen bomb: race, evacuation planning, and the geopolitics of fear in 1950s Savannah, Georgia. *Southeastern Geographer*, 51(4), 578-595.
- Lewis, D. (2022). *Unvaxxed: Trust, Truth and the Rise of Vaccine Outrage*. Melbourne: Hardie Grant Books.

- Marcu, S. (2015). Between (re)bordering and networked border: Cross-border mobility practices of eastern European immigrants in Spain. *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*. 69, 211-232.
- Moisi, D. (2009). *The Geopolitics of Emotion: How Cultures of Fear, Humiliation, and Hope are Reshaping the World*. New York: Doubleday.
- Moisi, D. (2020a). *The Coronavirus, a Geopolitics of Fears*. <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/coronavirus-geopolitics-fears>
- Moisi, D. (2020b). *Coronavirus: History's Great Divider*. <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/coronavirus-historys-great-divider>
- Mostafanezhad, M., Cheer, J. M., i Sin, H. L. (2020). Geopolitical anxieties of tourism: (Im) mobilities of the COVID-19 pandemic. *Dialogues in Human Geography*, 10(2), 182-186.
- Narodne novine, Službeni glasnik Republike Hrvatske. NN 32/2020; 35/2020; 56/2020; NN 64/2020; NN 73/2020; NN 74/2020; NN 132/2020; NN 143/2020; NN 147/2020; NN 3/2021; NN 32/2021; NN 73/2021.
- Nassif-Pires, L., de Lima Xavier, L., Masterson, T., Nikiforos, M., i Rios-Avila, F. (2020). *Pandemic of Inequality*. Economics Public Policy Brief Archive ppb_149. Levy Economics Institute. https://ideas.repec.org/p/lev/levppb/ppb_149.html
- Novi list. (2023). *Puno je još prepreka na granici Hrvatske i Slovenije. Nakon novogodišnje pjesme i plesa ostala je – žilet žica*. 8. siječnja. <https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/puno-je-jos-prepreka-na-granici-hrvatske-i-slovenije-nakon-novogodisnje-pjesme-i-plesa-ostala-je-zilet-zica/>
- OECD. (2022). *The unequal impact of COVID-19: A spotlight on frontline workers, migrants and racial/ethnic minorities*. <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-unequal-impact-of-covid-19-a-spotlight-on-frontline-workers-migrants-and-racial-ethnic-minorities-f36e931e/>
- ourworldindata.org. (2023). *Mortality Risk of COVID-19*. <https://ourworldindata.org/mortality-risk-covid>
- Pain, R. (2010). The New Geopolitics of Fear. *Geography Compass*, 4(3), 226-240. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2009.00295.x>
- Passport Index. (2022). *Global Passport Power Rank 2022*. <https://www.passportindex.org/byRank.php>
- Pertwee, E., Simas, C., i Larson, H. J. (2022). An epidemic of uncertainty: rumors, conspiracy theories and vaccine hesitancy. *Nature Medicine*, 28(3), 456-459. <https://doi.org/10.1038/s41591-022-01728-z>
- Popa, C. E. (2016). The challenges of the Schengen area. *Expert Journal of Economics*, 4(3), 96-104.
- Prodan, E. (2023). *Puno je još prepreka na granici Hrvatske i Slovenije. Nakon novogodišnje pjesme i plesa ostala je – žilet žica*, *Novi list*, 8. siječnja. <https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/puno-je-jos-prepreka-na-granici-hrvatske-i-slovenije-nakon-novogodisnje-pjesme-i-plesa-ostala-je-zilet-zica/>
- Saad-Filho, A. (2021). *The Age of Crisis: Neoliberalism, the Collapse of Democracy, and the Pandemic*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Shiller, R. J. (2019). *Narrative Economics: How Stories go Viral & Drive Major Economic Events*. Princeton: Princeton University Press.

- Smallman, S. C. (2015). Whom do you trust? Doubt and conspiracy theories in the 2009 influenza pandemic. *Journal of International and Global Studies*, 6(2), 1-13.
- Smallman, S. (2018). Conspiracy theories and the zika epidemic. *Journal of International and Global Studies*, 9(2), 1-24.
- Sparke, M. (2007). Forum: Geopolitical Fears, Geoeconomic Hopes, and the Responsibilities of Geography. *Annals of the Association of American Geographers*, 97(2), 338-349.
- Virilio, P. (1993). *L'espace critique*. Pariz: BOURGOIS.
- Vujić, J. (2021) Simulacija kolektivne tjeskobe i medijske fobo-strategije politike straha. In *Medias Res, časopis filozofije medija*, 10(19), 3033-3042. <https://doi.org/10.46640/imr.10.19.6>
- World Bank. (2021). *World Bank Open Data*. <https://data.worldbank.org/>
- Ullah, I., Khan, K.S., Tahir, M.J., Ahmed, A., i Harapan, H. (2021). Myths and conspiracy theories on vaccines and COVID-19: Potential effect on global vaccine refusals. *Vacunas*, 22(2), 93-97. <https://doi.org/10.1016/j.vacun.2021.01.001>
- Zorko, M. (2012). Pojam granice u postmodernoj geopolitici. *Politička misao*, 49(02), 30-44.
- Zorko, M. (2018). *Geopolitika i teritorijalnost*. Zagreb. Jesenski i Turk.
- Žagar, M. (2021). Legitimno krizno upravljanje v demokratičnih družbah in vključevanje različnih manjšin in njihovih pripadnikov [Legitimate Crisis Management in Democratic Societies and the Inclusion of Various Minorities and their Members]. U: Munda Hirnök, K. i Novak-Lukanovič, S. (ur.), *Svet je postal drugačen: vpliv COVIDa-19 na etnične manjšine in obmejni prostor v Sloveniji in sosednjih državah* (str 9-26). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Žagar, M. (2023). How does the COVID-19 pandemic influence peacebuilding, diversity management, the handling of ethnic conflict, and ethnic minorities? U: S. Byrne, T. Matyók, I. M. Scott i J. Senehi (ur.) *Routledge handbook of peacebuilding and ethnic conflict* (str. 94-104). Abingdon, New York: Routledge.

Geopolitics of Fear in Croatia: Changes in Border Regimes and Tourism in the Shadow of the COVID-19 Pandemic

Abstract Tourism becomes an almost impossible activity in the age of pandemics. On the one hand, individuals do not travel due to fear, while on the other hand, states use defense mechanisms such as closing borders and preventing movement. Such mechanisms have geographical characteristics and geopolitically based consequences, so the geographical factor becomes important, and geopolitical analysis inevitable. The closing of borders in the pandemic had a doubly negative effect. The first negative effect refers to the potential violation of human rights in terms of restricting the right to movement. In the considered case, the spread of the virus was not stopped – the movement of citizens was. Another negative effect refers to potential losses in the economy. In this case, the closing of the borders affected the economy in two ways: by interrupting transport and supplies, and by stopping tourist activity. The research is focused on the mechanisms of marking spaces as safe or unsafe and the associated geopolitics of fear, which, along with the mechanisms of border closures, left their mark on tourism in Croatia during the COVID-19 pandemic. The analysis of measures related to the closure of borders and the comparative analysis of data and overnight stays in 2020 and 2021 point to movement patterns during pandemics, but also to potential consequences for tourism with the importance of the geographical factor. Reflecting on the permeability of borders on the example of Croatia and Slovenia, the article points to three intertwined strategies for defining the pandemic space – closing the country in reverse quarantine, expanding the safe space, and defining the unsafe space to which the classic quarantine is applied.

Keywords geopolitics of fear, marking of space, tourism, pandemic, Republic of Croatia

Kako citirati članak / How to cite this article:

Lučev, J., Zorko, M. (2023). Geopolitika straha u Hrvatskoj: promjene graničnih režima i turizam u sjeni pandemije COVID-19. *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 20(1). 89-109. <https://doi.org/10.20901/an.20.04>

